

Examen HAVO

2024

tijdvak 1
donderdag 16 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 69 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gebeurtenissen die te maken hebben met chocola staan in willekeurige volgorde:

- 1 Aan het hof van de Azteekse keizer Motecuhzoma maakte de Spaanse ontdekkingsreiziger Hernán Cortés kennis met 'xocolatl', gemaakt van cacao en pepers.
- 2 Duitse soldaten kregen bij hun inval in Polen zogenaamde 'Tankchocolade', een drug die vermoeidheid tegenging.
- 3 Het bedrijf Cadbury stuurde Britse soldaten in de loopgraven van Noord-Frankrijk chocolade als kerstgeschenk.
- 4 In de Engelse stad Bristol opende het bedrijf Anna Fry & Son de eerste fabriek waar met stoommachines op grote schaal chocolade werd geproduceerd.
- 5 Kort na het ontstaan van de driehoekshandel werd chocolade geïntroduceerd in Engeland, waar het onder andere werd gebruikt om de effecten van rijkelijk alcoholisch drankgebruik tegen te gaan.
- 6 Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog van de Noord-Amerikaanse koloniën werden de soldaten soms betaald met cacao bonen.

- 2p 1 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

In de zestiende eeuw was er in Europa belangstelling voor de legende over 'pausin Johanna'. Volgens deze legende was een vrouw, die zich voordeed als man, paus geworden. Haar bedrog kwam uit toen ze beviel van een kind.

- 2p 2 Leg uit waardoor de belangstelling voor juist deze legende toenam tijdens de protestantse reformatie.

Gebruik bron 1.

Stel: je besluit deze bron te gebruiken voor een onderzoek naar oorzaken van 'het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat'.

- 3p 3 Licht je besluit toe door:
- een argument te geven voor de betrouwbaarheid van de informatie in deze bron, en
  - met een verwijzing naar de bron een verklaring te geven voor de kritiek van de Nederlandse edelen op het Spaanse bestuur.

Gebruik bron 2.

Een conclusie:

Deze ontmoeting past bij de beginperiode van de Engelse aanwezigheid in Noord-Amerika.

- 3p **4** Ondersteun deze conclusie door:
- aan te tonen dat deze ontmoeting past bij de beginperiode van de Engelse aanwezigheid in Noord-Amerika, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
  - zonder bron te verklaren waardoor kapitein Newport het niet verstandig vindt om de inheemse bevolking te bestraffen.

Gebruik bron 3.

Met dit beeld wil Lodewijk XIV een propagandaboodschap overbrengen.

- 3p **5** Geef aan:
- welke boodschap wordt weergegeven over het besluit van Lodewijk XIV om de rechten van protestanten in te trekken, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
  - op welke wijze wordt weergegeven dat Lodewijk XIV een absoluut vorst is.

Gebruik bron 4.

Dit artikel kan gebruikt worden voor een onderzoek naar continuïteit in de Franse samenleving in de achttiende eeuw.

- 2p **6** Geef aan welke continuïteit op sociaal-maatschappelijk gebied blijkt uit dit artikel, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Een bewering:

De oorlog waarin Liberté Barreau (zie bron 4) vocht, past bij een kenmerkend aspect van de achttiende eeuw.

- 2p **7** Noem dit kenmerkend aspect en geef aan waardoor dit past bij deze oorlog.

Moderne tijd

In 1832 werden honderden slaafgemaakten gedood tijdens het neerslaan van een slavenopstand op Jamaica. De Britse militair bevelhebber schreef in een affiche: "Ik heb veel soldaten meegenomen om de schuldigen te straffen. Iedereen die bij de rebellen wordt aangetroffen zal zonder pardon ter dood worden gebracht. Verzet tegen de troepen van de koning is zinloos! Geef je over en smee om genade."

- 2p **8** Leg uit, met een verwijzing naar het affiche, dat de Britse werkwijze op Jamaica de steun voor de afschaffing van slavernij in Groot-Brittannië versterkte.

Gebruik bron 5.

Uit de bron blijkt zowel verandering als continuïteit in het bestuur van India in 1858.

- 4p 9 Geef aan, telkens met een andere verwijzing naar de bron, welke verandering **en** welke continuïteit dat is.

In 1860 werd de Wet op de Aanleg van Staatsspoorwegen aangenomen, waarna werd begonnen met de aanleg van negen staatslijnen, zoals die tussen Zutphen en Enschede.

- 2p 10 Licht de aannahme van deze wet toe door:
- het kenmerkend aspect te noemen dat hierbij past, en
  - aan te geven dat de Nederlandse regering de economie wilde stimuleren.

Gebruik bron 6.

Lord Ashley bekritiseert het industrieel kapitalisme.

- 3p 11 Geef aan:
- welk kenmerk van het industrieel kapitalisme de door Lord Ashley genoemde misstanden veroorzaakt, en
  - met een verwijzing naar de bron welke beleidsmaatregel van de Britse regering uit de jaren 1830 Lord Ashley ondersteunt.

In India verscheen vanaf de jaren 1890 wekelijks het tijdschrift *Mirror of British Merchandise and Hindustani Pictorial News* in het Urdu (een veel gesproken taal in India).

In het tijdschrift werden onder andere artikelen gepubliceerd:

- 1 over invloedrijke Indiërs, met fotorapportages van hun reizen en activiteiten, vaak in Groot-Brittannië.
- 2 over de productie en het gebruik van onder andere katoen en bedrukte stoffen.

- 2p 12 Geef apart aan welk politiek **en** welk economisch doel de uitgever met dit blad wilde bereiken, waarbij je in je antwoord verwijst naar een voorbeeld van de artikelen.

Gebruik bron 7.

Twee gegevens:

- 1 Het is onduidelijk wie de opdracht heeft gegeven voor dit schilderij.
- 2 Er is aan het einde van de negentiende eeuw onder Indonesiërs veel belangstelling voor het verhaal van Surapati.

- 4p 13 Licht beide gegevens toe door:
- met een verwijzing naar de bron uit te leggen dat het mogelijk is dat het schilderij is gemaakt in opdracht van een voorstander van het bestuur van de kolonie Nederlands-Indië, en
  - de belangstelling onder Indonesiërs voor Surapati (gegeven 2) te verklaren, waarbij je je antwoord ondersteunt met een kenmerkend aspect van de moderne tijd.

Twee gegevens over de Duitse sociaaldemocratische politicus Kuttner:

- 1 In 1921 citeerde Kuttner een bericht van de Duitse generaal-veldmaarschalk Von Hindenburg uit 1918: "Onder deze omstandigheden is het absoluut noodzakelijk om de strijd af te breken om het Duitse volk en hun bondgenoten nutteloze slachtoffers te besparen. Elke gemiste dag kost het leven van duizenden dappere soldaten."
- 2 In 1933 moest Kuttner Duitsland ontvluchten.

3p **14** Licht beide gegevens toe door:

- met het citaat (gegeven 1) uit te leggen dat Kuttner de dolkstootlegende wilde ontkrachten, en
- te verklaren waardoor Kuttner in 1933 Duitsland moest ontvluchten.

Gebruik bron 8.

Het stadsbestuur van Schmölln heeft opdracht gegeven voor de bestraffing.

3p **15** Toon aan:

- dat de situatie op de foto past bij 'het in praktijk brengen van het nationaalsocialisme', en
- met een verwijzing naar de foto, wat het stadsbestuur wilde bereiken met deze bestraffing.

De volgende gegevens over stakingen in Nederland staan in willekeurige volgorde:

- 1 Arbeiders die vonden dat hun lonen door de geleide loonpolitiek te laag waren, legden hun werk stil.
- 2 De aanleg van het Noordhollandsch Kanaal, dat al snel te smal was vanwege de introductie van stoomschepen, liep vertraging op omdat de slecht betaalde arbeiders staakten.
- 3 De Nederlandse regering in Londen riep op tot een grote spoorwegstaking om de opmars van de geallieerde troepen richting Duitsland te ondersteunen.
- 4 Kort voor de oliecrisis brak bij Hoogovens in IJmuiden een staking uit onder arbeiders die loonsverhoging wilden.
- 5 Minister-president Lubbers noemde de staking waarmee docenten protesteerden tegen overvolle klassen "overbodig en schadelijk".
- 6 Nadat textielbedrijf Gerh. Jannink & Zonen een loonsverlaging van 5% doorvoerde omdat zijn concurrentiepositie tijdens de crisis van het wereldkapitalisme verslechterde, legden de arbeiders het werk neer.

2p **16** Zet deze gegevens in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 9.

Köller beschrijft een jeugdherinnering.

3p 17 Geef aan:

- welke politieke beslissing, die de geallieerden nemen over Duitsland, de oorzaak is van de ontruiming van het dorp, en
- dat je met deze bron kunt aantonen dat er sprake is van sociale ontwrichting van de Duitse samenleving, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

De CDU, de partij van Adenauer, liet tot 1961 in Oost-Berlijn de krant *Der Tag* verspreiden. DDR-burgers konden deze krant ook kopen in West-Berlijn.

2p 18 Licht de verspreiding van de krant toe door:

- aan te geven op welke wijze de CDU hiermee het ideaal van Duitse eenheid kon ondersteunen, en
- met een historische gebeurtenis te verklaren dat de krant niet meer werd verspreid in Oost-Berlijn na 1961.

In 1965 werd er in de landelijke politiek gediscussieerd over twee veranderingen voor de Nederlandse televisie:

- 1 Het toelaten van nieuwe omroepen in het omroepbestel.
- 2 Het toestaan van reclame op de televisie.

4p 19 Leg per verandering uit door welke ontwikkeling in de Nederlandse maatschappij deze werd veroorzaakt.

Gebruik bron 10.

In 1969 sluiten de Nederlandse en de Marokkaanse regering een overeenkomst waardoor Nederland gastarbeiders mag werven in Marokko.

4p 20 Geef aan welke bezorgdheid op economisch **en** op sociaal vlak Jongejan wil wegnemen bij de Nederlandse kijker, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een andere verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 10 nog een keer.

Van Meekeren, de maker van de reportage, wil dat de Nederlandse regering haar beleid ten aanzien van de selectie van gastarbeiders verandert. Je twijfelt hierdoor aan de betrouwbaarheid van de reportage voor een onderzoek naar de werving van gastarbeiders in 1969.

2p 21 Verklaar je twijfel en ondersteun daarbij je antwoord met een voorbeeld uit de bron.

DDR-leider Ulbricht stond afwijzend tegenover de *Ostpolitik* van Brandt. De regering van de Sovjet-Unie zorgde ervoor dat Ulbricht werd vervangen door een leider die de *Ostpolitik* wél steunde.

2p 22 Leg uit dat de regering van de Sovjet-Unie met de vervanging van Ulbricht de detente steunde.

Gebruik bron 11.

Deze prent gaat over de verzorgingsstaat in de jaren 1980.

3p 23 Geef aan:

- welke visie Collignon weergeeft over de verzorgingsstaat, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de prent, en
- zonder bron welk beleid de regeringen onder Lubbers voeren met betrekking tot de verzorgingsstaat.

Een anekdote:

In 1981 bezocht Honecker tijdens een staatsbezoek met de West-Duitse bondskanselier een kerstmarkt in de Oost-Duitse stad Güstrow. De Oost-Duitse regering gaf opdracht tot *Operatie Dialoog*, waarbij de meeste inwoners de stad uit werden gestuurd of onder huisarrest geplaatst. De bezoekers van de kerstmarkt waren hoofdzakelijk medewerkers van de *Staatssicherheidsdienst*. Voor de camera's van westerse media werd Honecker meerdere malen toegejuicht.

3p 24 Licht deze anekdote toe door:

- met een verwijzing naar de anekdote uit te leggen welk kenmerk van een totalitaire dictatuur je kunt illustreren met *Operatie Dialoog*, en
- te verklaren dat de Oost-Duitse regering *Operatie Dialoog* noodzakelijk vond omdat de inwoners van de DDR West-Duitse televisiezenders konden ontvangen.

Gebruik bron 12.

Gorbatsjov en zijn adviseurs bespreken de politieke instabiliteit in de DDR.

2p 25 Licht dit gesprek toe door:

- aan te geven welke oorzaak wordt gegeven voor de politieke instabiliteit in de DDR, en
- aan te tonen dat zij een eenzijdig beeld geven, waarbij je de rol van de Sovjet-Unie in het ontstaan van politieke instabiliteit in de DDR in je antwoord betreft.

Bij de invoering van de euro besloot de Europese Unie om op de biljetten **geen** bestaande bouwwerken uit afzonderlijke landen af te beelden. In plaats daarvan werd op elk van de bankbiljetten een fictief bouwwerk afgebeeld in een verschillende Europese architectonische stijl.

2p 26 Leg uit dat dit besluit moest bijdragen aan de Europese eenheid.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.